

L'anàlisi de la situació sociolingüística: conèixer per transformar

Albert Bastardas i Boada, Universitat de Barcelona

Intentarem, en aquesta breu estona de què disposem, no pas de fer una anàlisi global de la situació sociolingüística de cada zona dels Països Catalans –cosa que probablement ja ha estat feta i que, en tot cas, exigiria molt més temps– sinó, d'acord amb els organitzadors d'aquesta trobada, donar idees i utilitatges per a les persones dels serveis lingüístics, que són, en definitiva –com ja he dit altres vegades–, el personal de xoc de la normalització lingüística, aquells que transformen els usos quotidians fonamentals. Del que es tractarà, doncs, és de *saber per poder transformar*, de contestar preguntes com ara «com saber què fer?», «per on comencem per tal de canviar la situació actual?», etc.

1. Conèixer

1.1. Conèixer què?

Anem, doncs, per la primera gran qüestió: conèixer què? Sobre què hem de tenir coneixement per poder transformar una situació sociolingüística? Una gran distinció és fonamental, em sembla, per començar a construir la resposta. La diferenciació entre allò que fan els *individus*, la *població*, i allò que fan les *institucions*, oficials i no oficials, concepte, aquest darrer, entès com a englobador dels individus en organització formal, explícita, que –fixeu-vos-hi– són individus que acostumen a tenir «més veu» que el simple subjecte aïllat. I, avançant-me ja a la pròxima gran qüestió, «transformar què i com?», us haig de fer notar que aquesta distinció –que prenc del quebequès Jean-Claude Corbeil– és *fonamental* per al nostre procés de normalització per tal com els comportaments lingüístics dels individus, en tant que unitats individuals, tendeixen generalment a ser molt influïts a la llarga pels comportaments lingüístics de les institucions, de les entitats organitzades de la

societat: el sistema escolar, el sistema universitari, els canals de televisió, la publicitat, la retolació, els escrits interns i externs de les empreses, etc. Sembla, doncs, que si hi ha discrepància entre els comportaments lingüístics individualitzats i els institucionalitzats durant un temps considerable, els de les institucions tendiran a determinar els dels individuals, a través de mecanismes com els del control de l'exposició i el desenvolupament lingüístic, el superior *status* simbòlic que molts subjectes atorguen llavors a les formes lingüístiques de les comunicacions institucionalitzades, etc. En una primera anàlisi, doncs, de coneixement de la situació per part del servei lingüístic, no s'ha de preguntar només pels comportaments, competències i actituds lingüístics dels individus aïllats, sinó també per les comunicacions de les institucions. Això és important que s'estengui perquè sovint la nostra tradició de recerca en aquests aspectes és més aviat «individualista» que «institucionalista».

Les enquestes que es fan habitualment, per exemple, es fixen molt més en els usos dels individus que en els de les institucions. I això ara hauria de canviar. Caldria tendir a descriure també els usos institucionalitzats.

És igualment important una altra distinció, o subdistinció, dintre de les institucions. Perquè no són el mateix tampoc els comportaments de la institució com a tal, és a dir, la política lingüística de l'organització, que les conductes dels *individus* que formen la institució. I això és crucial per al canvi. Perquè si tenim, per exemple, una institució que ho fa tot en castellà, però en canvi els seus components són fàcilment reciclables, això és molt diferent de tenir una institució els components de la qual encara no tinguin un mínim coneixement del català. El procés haurà de ser molt més llarg en aquest darrer cas. Per tant, caldrà que coneguem què fa i què sap fer la població i què fan les institucions, i aquestes a un doble nivell: la institució com a tal —comunicacions externes i internes, orals i escrites, etc.— i els individus que componen aquesta institució.

Què conèixer dels individus com a subjectes i com a formants d'una institució? És probablement determinant en la nostra situació actual conèixer primer el grup de llengua primera al qual pertanyen, variable encara fonamental en aquest moment per tal com determina moltes altres coses. Cal conèixer el pes de cada grup lingüístic en el territori que vulguem transformar. En segon lloc hi ha un altre factor igualment important avui: l'edat dels individus. Quina composició tenim en la piràmide d'edats en un grup i en un altre? L'edat és un factor crucial per al canvi sociolingüístic, d'arrel biopsicològica però que té molta repercusió en els altres nivells del macrosistema. Sembla que hi ha una edat òptima per aprendre i desenvolupar llengües. No se sap ben bé per quina raó —hi ha diverses hipòtesis: maduració cerebral, etc.—, però no podem pas ignorar el pes d'aquest factor. És molt diferent voler canviar els comportaments lingüístics d'un individu en l'etapa de socialització —sis, set, nou anys— que els d'una persona de quaranta o més anys —i com més tard pitjor. Per tant, qualsevol política lingüística transformadora ha de tenir en consideració el factor edat. En tercer lloc és també important conèixer els aspectes socio-econòmics dels grups de llengua primera. Quin lloc ocupen dintre de l'estratificació social? Quines professions tenen els seus membres? Tot això influirà en la percepció simbòlica d'un i altre grup respecte de l'altre. És important conèixer, doncs, com a mínim, aquests tres factors generals de cada univers on hàgim de treballar, i dic «cada univers» perquè com sabem, aquests factors poden variar molt d'un lloc a l'altre de la nostra complexa àrea lingüística.

Què més caldria conèixer substancialment de la situació per poder transformar-la? Els aspectes més sociolingüístics: primerament, la competència lingüística (què «saben fer» els individus —cosa que pot ser diferent del que «facin» realment, però que cal conèixer indispensablement—) des de diferents punts de vista: des del de la recepció o comprensió de la llengua, des del de l'expressió, i alhora des del pla oral i escrit. Ja sabeu que el desenvolupament de la comprensió no és forçosament igual que el de l'expressió —i d'aquí deu venir l'actual problemàtica del Principat, en què augmenta molt la comprensió del català per part del grup de llengua primera castellana i, en canvi, en molt menys grau la capacitat emissora, l'expressió. En segon lloc, hem de saber també què passa amb això que anomenem «actituds» —rètol o etiqueta, però, amb el qual jo no estaria gaire d'acord perquè potser no capta la profunda complexitat d'aquesta part que intuïm que hem d'estudiar, i que, seguint la microsociologia, potser podríem anomenar més coherentment la «definició de la realitat» dels individus. Fixeu-vos: el nostre punt central és l'ús lingüístic, però, en canvi, no el podem canviar directament. Què determina, doncs, fonamentalment l'ús? Probablement aquests dos grans aspectes que he entestat: la competència (si un individu no sap fer allò probablement no ho farà, en especial si en pot prescindir) i la «definició de la realitat» —que continua encara essent un rètol complex, que engloba moltes coses, i que caldria descompondre. És a dir: els individus tenen representacions de com ha d'actuar en el món, de com han de parlar. Tenen representacions sobre els hàbits lingüístics majoritàriament acceptats en la societat on viuen. Per tant tenen expectatives, saben què s'espera d'ells. Tothom acostuma a tenir unes pautes de comportament més o menys «acordades». Són pautes, però, que en un moment donat es poden trencar. Contràriament al que es pugui creure des d'una sociologia més «macro» o més «fixa», sembla que l'individu pot renegociar la seva manera d'interactuar socialment. És el cas d'aquelles persones que no parlen mai en català però que si es troben davant d'una persona anciana fan l'esforç i es posen a parlar-li en aquest codi. I en canvi sempre tenien la norma de no parlar mai en català. Per tant, la norma tampoc no és que sigui tan immutable. Aquí convindria preguntar-nos què són les normes, com es formen en les ments dels individus, com existeixen les normes. Veuríem que tot això és més complex del que pugui fer pensar el rètol «norma». Bé. Tot això —que encara no tenim prou clar— formaria aquest altre aspecte de la «definició de la realitat» que influeix de manera determinant sobre l'ús lingüístic. En definitiva seria posar-nos en la *ment* dels actors socials, intentant veure com perceben el món i com això influeix en la seva actuació lingüística. Es tractaria de veure quins mecanismes regulen l'ús. Tot això és, però, complex i ara no disposem tampoc del text necessari per entrar-hi amb un mínim detall. Hi ha, entre altres, el problema de la rutinització del comportament i, en conseqüència, de la subconsciència d'aquest —la gent sovint parla i no sap com parla. És com quan un aprèn de conduir: a mesura que va sabent més de conduir va essent menys conscient dels moviments que fa, els rutinitza, els automatitza. Bé, i molts altres aspectes que ara no podem tractar o que encara no coneixem amb gaire amplitud.

Ens falta encara conèixer un altre aspecte fonamental: el propi ús lingüístic, és a dir, què fan els individus en les diverses situacions de la realitat. Ens cal reconèixer com a mínim dues situacions globals de comunicació: què fan els individus intra-grupalment i què fan intergrupament. Què fan els catalans entre ells? I les persones d'origen immigrat? I entre els dos conjunts sociolingüístics? Tots sabem què

passa, si més no, a la Catalunya estricta. La majoria del grup de llengua primera catalana tendeix a conservar l'ús del seu propi codi intragrupalment i, en canvi, acostuma més a usar el castellà en les relacions intergrupals, sense tenir, segons sembla, cap sensació de «traïció» envers el propi grup lingüístic, com exposa la tesi defensada darrerament per Emili Boix en aquesta mateixa universitat. Fins aquí potser les informacions bàsiques fonamentals que hauríem de tenir respecte dels individus.

Pel que fa a les comunicacions de les institucions hauríem de fer semblantment. Hauríem d'identificar les seves comunicacions —és a dir, quins missatges emeten— i en quin codi les emeten. I quant als individus que les formen, igualment: quines competències lingüístiques tenen, quines percepcions tenen —fonamental per a molts problemes actuals, com ara els del funcionariat, etc.— i quin ús individual i col·loquial practiquen, per tal de veure en quina mesura podem actuar en el canvi dels comportaments institucionalitzats. Fins aquí l'apartat dedicat a allò que caldria conèixer com a mínim del context social per tal de poder realitzar-hi una actuació transformadora eficaç.

2. Transformar

2.1. Transformar què?

Respondre a això ens demana una teoria ecològica del comportament lingüístic. Hem d'arribar a establir quina tecla s'ha de tocar perquè passi allò que es vol que passi. Necessitem una teoria de les *interrelacions* entre els factors que juguen en aquest camp sociolingüístic. Ens hem de preguntar, per tant, què determina què. Reprenem ara la hipòtesi essencial que he avançat abans. Per una banda tenim el pla dels individus amb la seva dinàmica pròpia, que tendeix més aviat a portar cap a la persistència que no pas cap al canvi dels comportaments humans, i amb una gran dosi de rutinització i subconsciència funcional. Si els comportaments ja funcionen i no troben un desafiament en la realitat, es perpetuen de forma mecànica. Fixem-nos en el cas català on hi ha hagut grans migracions i una història sociolingüística prèvia, que dóna com a resultat una determinada situació que podríem deixar evolucionar pel seu cantó i que aniria arribant segurament cap a un «acord», cap a una de les sortides globals del conflicte lingüístic, fruit de la recerca de la pròpia població d'un «consens» normatiu sobre l'actuació social. Com trencar això? Com trencar aquesta dinàmica del pla social que porta a la continuïtat i a la persistència? I com trencar-ho planificadament, de manera pensada, que no porti a efectes «boomerang»? De vegades aquests tipus de processos poden produir aquests efectes «boomerang» o no cercats. És el cas, per exemple, d'aquelles situacions en què s'ha augmentat la competència lingüística dels individus però en què, a causa de la definició de la realitat que ells arriben a construir-se, no volen parlar mai aquest codi. Perquè se'l senten imposat, etc. Com ser hàbil, doncs, estratègicament per provocar un procés de canvi efectiu, durador i irreversible? Com que, probablement, no podem intervenir damunt de tota la població alhora, crec que és de tota lògica i sentit comú començar per intervenir damunt dels individus ja *organitzats*, que són, doncs, els que *formen* les institucions, els que les fan funcionar, els que creen els missatges que són emesos amb l'embolcall institu-

cional —oficial o no oficial. Sabem, per tant, damunt de quins individus hem d'actuar prioritàriament i en primer lloc: damunt d'aquells que tenen «més veu» respecte dels altres. Els individus que estan en organització tenen més veu que no pas l'individu aïllat. Fixeu-vos, per exemple, en el cas del locutor de televisió o de ràdio, o del mestre o del professor, o del que fa publicitat... Aquests tenen moltíssim «veu». Són aquests, doncs, els que hem de prioritzar.

Bé, doncs, això, per una banda, perquè hem de triar per on començar. I per l'altra, pel fet que sembla que la població tendeix a la llarga a acomodar el comportament lingüístic al pla institucionalitzat, a aquestes comunicacions que formen l'entorn públic. Adoneu-vos que si haguéssim de definir què és el «context» dels individus, tenint en compte que els individus s'acomoden a aquest factor, trobaríem que a part dels altres individus amb qui convivim, la resta d'aquest «context» serien les comunicacions institucionalitzades, és a dir, fonamentalment les comunicacions externes de les institucions. Aquest tipus de comunicacions, doncs, forma el context públic al qual s'exposa la totalitat de la població en tant que individus. Com és que els individus s'hi adapten, a aquest tipus de comunicacions? Per dues menes de factors, probablement. Primer, un de quantitatiu. Pel simple fet d'un grau important de desenvolupament de la competència lingüística per tal com volen interpretar els missatges als quals s'exposen i alhora usar la mateixa varietat per adreçar-se també ells a les institucions emissores. És a dir, com més s'exposi a una llengua més la «sabrà», i, donades les condicions necessàries, més la desenvoluparà globalment. I hi ha un segon aspecte, també. Que no és igual com parli aquell veí del 3r 2a que com ho faci aquell noi o aquella noia macos que surten per la televisió, per exemple. Aquest fóra el factor qualitatiu. Nosaltres tendim a atorgar més prestigi, més *status* simbòlic, a unes comunicacions que a unes altres. I això ens influeix pel que fa als moviments als quals ens volem assemblar i, per tant, respecte dels codis lingüístics que tendirem o no a utilitzar —i a desutilitzar correlativament. (Sovint, prestigiar un codi pot dur a desprestigiari-ne un altre, si no es donen les condicions necessàries per evitar-ho.) Per tant, fixeu-vos com és d'important posar l'èmfasi en la transformació de les comunicacions institucionalitzades. Així podríem transformar, en un grau important, els contextos dels individus, les seves exposicions, tant des del punt de vista quantitatiu com qualitatiu. Podríem així arribar als individus que tenen més «veu» i als que són més accessibles, per tal com estan organitzats o enquadrats en empreses i institucions, on podem planificar les etapes dels canvis, la formació necessària, etc.

Però parlar d'èmfasi en les institucions i en les organitzacions no pot fer-nos perdre de vista l'objectiu central d'un procés de normalització lingüística. Una normalització no hauria de ser vista com a completada si ja haguéssim aconseguit la transformació de les comunicacions de les institucions. El procés és més llarg. I més en el cas català en què s'ha produït una gran irrupció migratòria des d'altres àrees lingüístiques. L'objectiu central de la normalització lingüística hauria de ser arribar a aconseguir la *transmissió natural* de la llengua, és a dir, com a llengua primera dels individus. Si no el que tenim són objectius «febles» que, a més a més, el que faran serà perpetuar la indefinició i el conflicte permanentment. Constantment haurem d'estar bilingüïtzant en català cada nova generació que no tingui codi com a llengua primera. I sempre, per tant, per a una gran part de la població, serà només la llengua segona, amb tot el que això pugui comportar. Per tant, crec

que no hauríem de renunciar com a objectiu final de la normalització a aquesta transmissió natural de la llengua, és a dir, de pares a fills, com a llengua primera de la gran majoria de població de la nostra àrea lingüística. I això és essencial per a la conservació estable d'una comunitat lingüística. És clar que això només pot ser en un termini llarg, però crec que no ho hauríem pas de perdre de vista.

Sabem el que hauríem de transformar. Però què transformar primer, què fer després, és a dir, com ordenar, com prioritzar les comunicacions que cal canviar? Per quins criteris ens hem de regir? A mi em semblaria que els criteris fonamentals s'haurien d'establir en funció de la població. Per tant caldria preguntar-nos: 1. Quina part de la població és prioritari de transformar? i 2. Quines institucions són les més influents en aquest conjunt poblacional? L'èmfasi, doncs, és en la població, no en la institució. La institució és més aviat el mitjà a través del qual transformarem la població, que és, en definitiva, la que dona continuïtat natural a les llengües. Una altra pregunta per poder triar per on comencem —o per on continuem— hauria de ser si la institució que escollirem podria tenir repercussions sobre altres institucions. L'ideal fóra una institució que a la vegada transformés una altra institució, amb la qual cosa podríem arribar a molta més gent. Per tant, convindria estudiar les interinfluències de les institucions, de les unes sobre les altres, i els criteris de priorització corresponents. Un altre criteri de selecció podrien ser les repercussions quantitatives i qualitatives de què abans parlàvem. És a dir, un criteri és: quanta gent s'exposa a aquesta comunicació, a aquesta institució? Nosaltres a casa podem rebre un munt de coses molt freqüents: les cartes del banc, de la caixa; els rebuts del telèfon, del gas, etc.; els canals de televisió, papers de propaganda, etc. Es tracta, doncs, de quantificar la gent que s'exposa a les diferents institucions, sense oblidar, però, els aspectes qualitatius de què abans parlàvem. De vegades ens podem trobar amb un tipus de comunicació que arribi a molta gent però que, en canvi, qualitativament tingui poc pes. De vegades potser ens caldrà transformar abans una comunicació que no arriba a tanta gent però que qualitativament pot tenir un enorme impacte, i que pot influir potser no tant en l'aspecte de la competència lingüística però sí molt més en el de la definició de la realitat, i, per tant, pot influir molt sobre l'ús.

2.2. Transformar com?

Posem per cas que ara ja hàgim establert un ordre de prioritats per a la intervenció. I ara hem ja de pensar què farem, *com* canviarem aquella part de la realitat que hem prioritzat: per tant, transformar com? L'última gran pregunta, potser, que ens falta per respondre ara. Sabrem com és la situació —dels individus i de les institucions—, hem anat decidint sobre què hem d'actuar, i ara ens falta pensar sobre com hem d'orientar les nostres accions d'intervenció. Hem de partir inicialment de la consciència sobre la *dificultat del canvi social*. Hem de saber —i molt especialment aquells que treballem en aquest tipus de feina, que podem ser induïts al desànim en no veure resultats gaire fàcils ni immediats— que el canvi dels comportaments i de les mentalitats socials, i particularment sociolingüístics, pot no ser-ho, de fàcil ni ràpid. La tendència a la persistència pot ser molt forta i la complexitat dels fenòmens sociolingüístics encara ens ho pot complicar més. No és el mateix canviar de sabó de rentar la roba o de desodorant que transformar l'actuació lingüística. En el primer cas, exposes uns individus a una sèrie d'accions sobre la definició

de la realitat —unes imatges, generalment—, associen el producte amb idees i percepcions que els semblen prestigioses, s'acosta el producte al consumidor i, finalment, l'individu pot provar-lo i, si el resultat és bo, adoptar-lo usualment. Però el comportament lingüístic no és tan fàcil de canviar. La competència lingüística no s'improvisa. I la necessitat comunicativa, quan ja hi ha un idioma que compleix aquestes funcions, no és tan vital. Per tant la gent pot posar en qüestió l'intent de canvi. Pot dir: «Per què em vols fer canviar ara? Em costaria molt ara canviar!». Els que poden canviar més fàcilment, en tot cas, són els fills. Fixeu-vos, doncs, com una de les estratègies fonamentals per trencar la persistència ha de ser el canvi intergeneracional, donada l'enorme importància, com ja abans he emfasitzat, del factor edat. Les grans transformacions dels usos lingüístics, doncs, es donen en aquest moment, en el canvi entre les generacions. És, per tant, una prioritat absoluta. I té tota la lògica, això. Dins d'una generació la majoria de la gent tendeix a fer el que sempre ha fet. La gent és conservadora en els menjars, en el parlar, en les idees... La gent no canvia gaire. La intrageneració tendeix a l'homogeneïtat. En canvi, doncs, les ruptures són més intergeneracionals. Perquè són nous individus que s'exposen a nous contextos que, encara que siguin contextos viscuts també pels pares, són entorns diferents dels que van socialitzar els pares. I aquest context pot donar un altre resultat. Ja veiem que això ocorre. Per tant és el moment òptim per trencar la persistència: el trànsit intergeneracional. Idea fonamental, doncs, per la resposta de «Transformar com?». Cal aprofitar aquí els elements biopsicològics que predisposen, a més a més, els individus a una ràpida adquisició lingüística i a una adopció de normes, per la qual cosa és el moment clau per transformar el futur. Una prioritat absoluta de la política lingüística haurien de ser, per tant, aquests estrats de baixa edat.

Hem identificat una població clau i ara ens hem de formular la segona qüestió: quines institucions influeixen més en aquesta població? I quina institució influeix més sobre una altra? Aleshores ja tindrem decidit per on comencem la intervenció. De vegades començarem transformant coses mínimes, per exemple, els missatges «fixats» de les institucions, els quals són més fàcils de canviar i tenen una repercussió immediata al carrer —retolació, contestador telefònic automàtic, etc. Això no costaria gaire de normalitzar. I paral·lelament podem anar fent formació de personal perquè es vagin transformant també els usos no «fixats». Cal anar creant aquest tipus de criteris per anar prioritzant les intervencions. De fet hauríem de poder arribar a una espècie de «manual» d'intervenció per tal que no hagués de ser cada servei lingüístic el que hagués d'anar improvisant tot això. Caldria integrar tota la valuosa experiència que molts serveis lingüístics ja tenen i recollir-la d'una manera metòdica per posar-la a disposició d'altres serveis més nous o que no s'hagin ocupat encara de camps ja treballats en altres poblacions.

Hem vist com un factor clau de trencament del procés de persistència és el canvi intergeneracional. Però, és clar, cal també transformar els usos ja vigents. Perquè són els contextos de la nova generació. Podem prioritzar les actuacions sobre els infants, però a més a més hem d'anar transformant altres àrees. Hem de fer igualment, doncs, aquesta priorització. Com ser eficaços en els altres àmbits? Què cal fer? Cal crear *motivació per al canvi*. On? En els dirigents de les institucions. Cal localitzar el poder en les institucions. De qui depèn tal institució? Qui té el poder de fer, per exemple, que aquell presentador de televisió parli en aquell codi o en aquell altre? Qui té el poder de fer que aquell rètol estigui en un codi o en

un altre? Hem de buscar els responsables de les comunicacions de les institucions i prioritzar l'actuació sobre aquests individus. Potser, per exemple, valdrà la pena començar pels agrupaments d'institucions –pel fet de poder generar interinfluències. És a dir, gremis, associacions empresarials, federacions esportives..., tot allò que agrupi entitats, que pugui destil·lar després influències sobre els membres agrupats. Com hi intervindrem? Ens trobem amb un marc polític-jurídic actual que fonamentalment només ens permet una estratègia de persuasió i de convenciment. I això demana encara més altes dosis d'imaginació i de creativitat. De vegades en demana tanta que ja no en surt més, que ja no és possible imaginar gaires més coses. Vull dir que tot i que jo pugui fer aquí una exposició diguem-ne optimista i transformadora, tampoc no vull deixar de dir que crec que en l'actual marc jurídic i polític el nivell de canvi que puguem aconseguir, malgrat l'alt nivell d'entusiasme dels serveis lingüístics, potser no és gaire. En tot cas, si els serveis lingüístics no tenen un suport legislatiu adequat i una infraestructura política correcta que els doni fonamentalment *legitimació* del canvi, difícilment es pot convèncer amb gran rapidesa els dirigents de moltes de les institucions. Convencerem potser els dirigents ja predisposats al canvi, aquelles persones que en el pla ideològic ja ho accepten, però a qui ha faltat *facilitació* del canvi –que també n'hi ha, d'aquests casos. Hem d'ajudar a fer el canvi, hem de treballar, doncs, *amb* les institucions, no contra les institucions. Potser, però, ha arribat ja el moment en què ens hem de plantejar la resposta clara a una pregunta que tenim damunt de la taula: si convé anar cap a una política lingüística de tipus més coactiu perquè ja s'ha demostrat que la política de tipus més persuasiu no funciona o si és que el model més fonamentat en la persuasió només s'ha fet funcionar força limitadament i no n'hem obtingut tots els resultats potencials. ¿S'ha fet tot el que realment es podia fer en l'actual marc constitucional, en el pla legislatiu i reglamentari, aplicant polítiques de persuasió més facilitació, amb àmplies estructures i recursos? No sé ben bé, doncs, si és que falla el model de la persuasió perquè aquest no dona més de si o falla perquè no l'hem sabut aplicar amb tota la força necessària, amb tot el personal preparat, amb totes les infraestructures que calien. Ho deixo, doncs, per veure si ho podem aclarir entre tots plegats. Però en tot cas sí que hem d'arribar aviat a una gran conclusió sobre això. Amb aquest model, fins on podem arribar? Convé saber-ho. Perquè, si no va, el que convé és canviar-lo i treballar adequadament per dotar-nos d'instruments jurídics i constitucionals més apropiats i, d'altra banda, d'absoluta justícia i dignitat bàsica per a comunitats lingüístiques que participen en un estat compartit. Això seria fonamental.

Per tant, i com que ja haig de concloure, em sembla que he dit el més essencial d'allò que volia dir. Hem volgut veure què implica això de conèixer per transformar. Hem volgut aclarir que cal conèixer prioritàriament les informacions sobre els individus i sobre les institucions, partint del fet que les institucions influiran a la llarga sobre el comportament dels individus. Hem intentat veure, doncs, què transformar. I a més a més quin tipus d'estratègies podríem intentar utilitzar per canviar les institucions. I hem vist també que ens trobem en una situació probablement d'insuficiència de marc jurídic que ens permeti legitimar l'actuació. Sobre això, per exemple, cal dir, i contra el que habitualment se suposa aquí, que el cas del Quebec –sovint valorat com a procés més ideal– no és un cas de política altament coactiva. És a dir, tots els recursos que hi havia per fer coacció –els recursos penalitzadors– rarament s'han utilitzat. Què pretenien les lleis, per tant?

Pretenien la *legitimació* del procés, de dir: veieu, el poble, la col·lectivitat, ha decidit això, i, per tant, el que venim a fer és ajudar aquesta institució a fer que els comportaments estiguin d'acord amb la llei que ha creat el poble. Des d'aquest esperit, més que no pas des de la penalització. Rarament, repeteixo, s'han utilitzat mecanismes sancionadors. Aquí, doncs, i pel que fa a la normalització del català, potser encara tenim un handicap important en el pla de la legitimació, en el de l'aclariment d'allò que els òrgans polítics representatius han decidit respecte del funcionament lingüístic de les institucions i organitzacions. Bé, doncs, res més. Moltes gràcies.